

ERKEN KLASİK DÖNEMDEN
XVIII. YÜZYIL SONUNA KADAR

OSMANLILAR VE AVRUPA
SEYAHAT, KARŞILAŞMA ve ETKİLEŞİM

THE OTTOMANS AND EUROPE
TRAVEL, ENCOUNTER AND INTERACTION

FROM THE EARLY CLASSICAL PERIOD
UNTIL THE END OF THE 18TH CENTURY

EDİTÖR
SEYFİ KENAN

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
İcadiye Bağlarbaşı caddesi 40
Üsküdar 34662 İstanbul
Tel. (0216) 474 08 50 Faks (0216) 474 08 74
www.isam.org.tr

Kapak: J. B. Vanmour'un Hollanda Büyükelçisi Cornelis Calcoen'in
Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusundan geçişini tasviri, 1727.
(*Rijksmuseum Amsterdam*)

Bu kitap;
Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
31.10.2008 tarih ve 2008 / 31 sayılı kararıyla basılmıştır.

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara

© Her hakkı mahfuzdur.

İstanbul, Eylül 2010

Kenan, Seyfi (ed.)
Erken klasik dönemden XVIII. yüzyıl sonuna kadar Osmanlılar ve Avrupa:
seyahat, karşılaşma ve etkileşim / Seyfi Kenan (ed.) – İstanbul : Türkiye
Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.
672 s. ; 24 cm. – (İSAM Yayınları ; 80. Akademik Araştırmalar Dizisi ; 5)
Kaynakça ve dizin var.
ISBN 978-605-5586-17-1

İçindekiler / Contents

ÖNSÖZ / PREFACE · 7

I

BAKIŞ / CONCEPTION

Sosyal ve Kültürel Farkındalığın Sınırlarında Osmanlılar ve Avrupa · 13
Seyfi Kenan

XV. Yüzyıl Bir İtalyan Hümanistinin Gözüyle İstanbul ve Ege Adaları · 65
Kemal Beydilli

İslâm'ın Kılıcı-Hıristiyanlığın Kalkanı: XVI. Yüzyılda Avrupa'da Türk, Müslüman ve Hz. Muhammed İmgesi · 91
Özlem Kumrular

II

OSMANLI ÖNCESİ / THE PRE-OTTOMAN PERIOD

Sicilya'daki İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri · 135
Mehmet Azimli

İbn Rüşd ve Thomas Aquinas Bağlamında Hıristiyanlığın Rasyonel Yorumuna İslâm Felsefesinin Etkisi · 159
Süleyman Dönmez

The Appropriation of Arabic Science into Latin culture:

The Case of Theodoric's De Iride · 177

Saira Malik

Batı'nın İslâm Anlayışının Doğulu Kökenleri ya da

Abdülmesîh İshak el-Kindî'nin Risâle'sinin Serencamı · 189

Fuat Aydın

III

SEYAHAT / TRAVEL

**The Splendour of Ottoman Istanbul in the View of
some Venetian Travellers (16th Century) · 255**

Federica A. Broilo

Ambrosio Bembo's Travels through the Ottoman Empire · 271

Anthony Welch

**Differing Attitudes of a Few European Scholars and Travellers
Towards the Removal of Artefacts from the Ottoman Empire · 299**

Fredrik Thomasson

IV

KARŞILAŞMA / ENCOUNTER

**Hıristiyan Batı Dünyasında "Öteki"ne Yönelik Diyalog ve Uzlaşma
Düşüncesinin Ortaya Çıkışı: Cusalı Nicolas (1401-1464) Örneği · 321**

Mahmut Aydın

**XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel
Palaiologos ve Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma · 345**

Mustafa Daş

Western Diplomacy, Capitulations and Ottoman Law in the Mediterranean (16th – 17th Centuries). The Diplomatic Section of the Manuscrit Turc 130 from the Bibliothèque Nationale in Paris · 357
Viorel Panaite

V

ETKİLEŞİM / INTERACTION

Islam and Europe: Historic Interactions Re-evaluated · 387
Angelika Hartmann

Endülüs ve Sicilya Örneklerine Göre Batı Arşivciliğinde Doğu Etkisi · 399
İshak Keskin

Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Avrupalılar'ın İstihdam Edilmesi (1774–1807) · 421
Mehmet Alaaddin Yalçınkaya

The Enlightenment, the Porte, and the Greek Church: A Paradox of Balkan History · 449
Dimitris Michalopoulos

VI

BİLGİ VE TEKNOLOJİ / KNOWLEDGE AND TECHNOLOGY

Knowledge, Technology and Warfare in Europe and the Ottoman Empire in the Early Modern Period · 471
Gábor Ágoston

**New Evidence for Genoese Cryptography in the Late Fifteenth Century:
Antonio De Montaldo's Cifrario of 1477 and the Defense of
Chios against the Ottomans · 481**

Brian N. Becker

**The Evolution of Ottoman Printing Technologies:
From Scribal Authority to Print-Capitalism · 495**

James Clyde Allen Redman

The Anxiety of Sanctity: Censorship and Sacred Texts · 513

Malissa Taylor

VII

TASAVVUR / PERCEPTION

The Battle of Çaldıran Represented in a Painting in Sicily · 543

Mirella Galletti

The New Image of the Turks in Some Late 18th Century Spanish Texts · 563

Pablo Martín Asuero

**“At the Gates of the East”: European Representations of Ottoman
Bosnia on the Eve of Austro-Hungarian Colonial Domination · 577**

Selma Zecevic

**Objects of the Ottoman World in the Collections of the Medici
Grand Dukes of Tuscany – Different Aspects of Collecting · 611**

Barbara Karl

EK 1 / APPENDIX 1 · 631

EK 2 / APPENDIX 2 · 635

EK 3 / APPENDIX 3 · 645

EK 4 / APPENDIX 4 · 649

DİZİN/INDEX · 653

ÖNSÖZ / PREFACE

New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne 11 Eylül 2001 sabahında yapılan korkunç saldırının gerçekliğini ve yakıcılığını çok geçmeden Brooklyn'de hissetmiş, şaşkın bir şekilde sonuçlarını izlemiştim. Ertesi gün şahit olduğum, aracımın üzerindeki yanıkla karışık toz kalıntısını unutamam. Bu saldırı, New York'ta tanıdığım, çalışıp para kazanarak iyi bir üniversite eğitimi almak için çaba harcayan ve o gün sabahın erken saatlerinde işine giden bir Türk ailesinin kızını, bu kulelerden birinin en üst katında yakalamıştı. Ondan geriye kalan, binaların çöküşünden birkaç dakika önce telefonda bir arkadaşına bıraktığı birkaç cümle olmuştu.

11 Eylül'ün dünya ölçeğindeki sosyal, askerî, siyasî ve psikolojik yansımaları, aradan yaklaşık on yıl geçmesine rağmen hâlâ devam etmekte; uzun bir süre de edeceğe benzemektedir. XXI. yüzyılın başlarında, âdeta yüzyıl öncesine ait medeniyetler çatışması söylemlerinin tekrar hortladığını gözlemlemek mümkün. Elinizdeki çalışmada, farklı coğrafyalardan gelen yazarlarla birlikte, bu bulanık söylemler girdabına yakalanmadan, Doğu ile Batı, özellikle de Osmanlı ve Avrupa'nın çatışma alanlarından ziyade bu iki dünyanın bir araya geldiği, konuştuğu, alış-veriş yaptığı alanlar incelendi.

Başka kültürlerle herhangi bir şekilde karşılaşmadan, tanışmadan, alış-veriş yapmadan ya da yüzleşmeden, yaşamını sürdüren bir kültür ve medeniyete rastlamak mümkün değildir dersek, sanırım abartmış olmayız. Her kültürün başka bir kültürle karşılaşma, değiş-tokuş yapma veya yüzleşme anları, deneyimleri bir şekilde teşekkül etmiştir ya da üretilmiştir. Sözelimi asırlarca varlığını muhafaza eden İpekyolu, Doğu-Batı arasında çok erken dönemden itibaren hem emtia alış-verişi, hem de kültürel irtibatın derinlik kazanmasını sağlayan bir iletişim ve etkileşim ağı oluşturmuştur. Benzer şekilde tarihte, İslâm dünyası ile Avrupa arasında

da bu anlamda bir etkileşim ağının varlığı dikkat çekmektedir. Bu etkileşim ağının genellikle iki güzergâh üzerinde gerçekleştiği söylenebilir. Birincisi VIII. yüzyılda İberik yarımadası ile hemen sonrasında Sicilya, ikincisi ise XIV. yüzyılda Balkanlar'dır.

Farklı kültürlerden ve uzmanlık alanlarından gelen yazarların katkılarıyla kurulan bu kitap, özellikle bu ikinci karşılaşmayı, Osmanlılar ile Avrupa arasında yaşanan ilişkileri geniş biçimde ele almayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, yüzleşme ve savaşlardan daha çok Osmanlılar'la Avrupalılar'ın birbirini keşfetmeye, tanımaya çalıştıkları, alış-veriş, değiş-tokuş yaptıkları alanlar, birbirini tasavvur biçimleri ve kaynakları disiplinlerarası bir anlayışla incelenmiştir. Bu arada en azından bir bölüm halinde Osmanlı öncesine, ilk karşılaşma dönemine değinmenin de konunun devamlılığını göstermek açısından uygun olacağı düşünülmüştür. Buna göre elinizdeki çalışma, Osmanlı öncesi dönemden başlayıp "eski düzen"den "yeni düzen"e geçiş arayışlarının yaşandığı, bir başka ifadeyle erken modern dönemin sonuna denk düştüğü III. Selim devrinin (1789-1807) ortalarına kadar gelmektedir.

Hangi bakış açısıyla yazılmış olursa olsun Avrupa tarihi üzerine yazılan pek çok çalışmada, Osmanlılar'la yaşanan ilişkilerin büyük ölçüde ihmal edildiği söylenebilir. Bu ilişkilere değinenler ise onları daha çok aradaki savaflara veya doğrudan savaflarla ilgili kimi konulara hasreder. Oysa Avrupa tarihini yazmak aynı zamanda Osmanlı tarihini de yazmak demektir ve bunun tersi de doğrudur. Bu iki dünyayı birbirinden ayırıştırarak anlamak mümkün değildir. Bu kitapta yer alan makaleler siyasetten sanata, iktisattan eğitime pek çok alanda, hem Türkler'in Avrupa tarihi açısından, hem de Avrupalılar'ın Türk tarihi açısından önemli bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın Türkçe metinlerinin son düzeltmeleri dolayısıyla – beş altı yıldır İSAM tarafından çıkarılan birçok kitap gibi – Cengiz Şeker'e yürekten gelen bir teşekkür borcu var. Aynı şekilde, kitapta yer alan İngilizce metinlerin çoğunun dil düzeltisinde özverili yardımlarından dolayı Zeynep Jane Louise Kandur'a ve bu eserin ortaya çıkmasında başından sonuna kadar yardımlarını gördüğüm İSAM çalışanlarına teşekkür ederim. Türkiye'de farklı dünyalardan gelen yazarlarla ortaklaşa

çalışma yapmanın zorluğunun üstesinden gelmemde her zaman yanımda gördüğüm ve bazan sıkı eleştirilerinden çok şey öğrendiğim eşim Fatma Yıldız'a ve kızım Lâmia'ya ayrı birer teşekkür borçluyum.

Bu “önsöz”ü, doğru bilgi verme sorumluluğunu ve ilmin ciddiyetini bir kez daha ve de irkilerek fark ettiğim bir öğrenme ânımla bitirmek istiyorum. Altı yıldır bir yandan yürüttüğüm İSAM Yayınları için *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları* kitabını hazırlayan Halil İnalçık hocamız, bitme aşamasında olan eserin nüshaları son düzeltmeler için kendisine birkaç defa gidip gelmesi üzerine, bu trafiğin epey uzun sürdüğünü ifade ederek gecikmeden dolayı özür dilemişti. Ben de ne yapacağımı bilemez bir halde, özre gerek olmadığını söyleyerek hemen konuyu kitabın bir sonraki aşamasına getirmiştım. Öyle ya, 94 yaşına gelmiş bu büyük tarihçi, hâlâ yazıp çiziyor ve yazdıklarında eklenecek, üzerinde titizlenecek, düzelterek hususlar olduğunu belirtiyorsa, bize düşen tek şey takdir ve hayranlıkla onun “bitti” diyeceği zamanı beklemekten ibaretti. Bir telefon görüşmesi sırasında, titizliği için anlayış gösterilmesini tekrar rica edince, kendisine “Hocam, bu çalışma titizliğiniz bize de geçti, emin olun!” dedim. Gülmeye başladı ve “Çok güzel!... bak sana bir anımı anlatabayım” dedi. Paul Wittek’in bir defasında kendisine “Bizim, bir uçağı tasarlayan, inşa eden bir mühendisten, teknisyenden aşağı kalır bir yanımız var mı?” diye sormuş. Hoca da “Bence hayır... biz de aynı derecede önemli ve hayatî bir iş yapıyoruz.” diye cevap vermiş. Wittek’in sorusuna verdiği cevabı naklettikten sonra, “Bir uçak mühendisi, bir kanadı yanlış hesaplırsa, bir teknisyen bir vidayı yerine takmayı unutursa bu iş nasıl ölümcül bir sonuç ortaya çıkarır bilirsin. Aynı şekilde bir eserde verilen yanlış bir bilgi de insanların zihinlerinde o kadar yanlış ve hayatî derecede tehlikeli sonuçlar doğurabilecek durumlar ortaya çıkarabilir, gerisini sen düşün artık!” diyerek sözlerini tamamladı.

Elinizdeki çalışma, gösterilen titizliğe rağmen hâlâ insanları gülümsetecek kimi yanlışlar içerebilirse de umarım ciddi hatalardan arınmıştır.

Seyfi Kenan
Üsküdar, 2010

OSMANLI DEVLETİ'NİN MODERNLEŞME SÜRECİNDE AVRUPALILAR'IN İSTİHDAM EDİLMESİ (1774-1807)

MEHMET ALAADDİN YALÇINKAYA*

Lâle Devri ile birlikte Osmanlılar'ın Avrupa'ya her alanda açılmasından sonra Osmanlı Devleti tarafından başta askerî alanlar olmak üzere diğer alanlarda da Avrupaî tarzda yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Askerî alanlardaki teknik ve eğitim unsurlarına modern bilgiler katmak ve mühendislik dallarındaki boşlukları gidermek amacıyla, Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıl başlarından itibaren iz bırakan Avrupa kökenli uzmanların istihdam edildiği görülmektedir. III. Ahmed, De Rochefort adındaki bir Fransız Hugenot (Fransız Protestan) subayı çağırıp Osmanlı ordusunun ıslahı için rapor hazırlatmıştı. Aynı dönemde Macar mühtedisi olan İbrâhim Müteferrika'dan matbaanın kurulmasında yararlanılmıştı. İbrâhim Müteferrika devşirmelerden farklı olarak Avrupa'nın düşüncelerini, bilgilerini, teknolojilerini ve eserlerini de birlikte getiren mühtedilerin öncüsüydü.

I. Mahmud Lâle Devri'nde başlatılan yenilik hareketlerinin daha azimli ve planlı bir şekilde yürütülmesini sağladı. Avrupa'nın gelişmiş ve üstün askerî yöntem ve tekniklerine hızlı bir şekilde ulaşmak amacıyla, bir Avrupalı askerî danışman getirtmeye karar verdi. I. Mahmud'un bu işler için kullandığı danışman 1729 yılında Türkiye'ye iltica eden Bonneval Kontu Claude Alexandar'dır. Bir Fransız soylusu iken bazı anlaşmazlıklar sebebiyle Fransa'dan ayrılıp Avusturya hizmetine girmesine

---

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

rağmen onlarla geçinemeyerek Osmanlı Devleti hizmetine girmiştir. Bu dönemde Osmanlılar'da Avrupalı bir gayri müslimin doğrudan devlet hizmetinde çalıştırılması geleneği yoktu. Dinini değiştirmemiş bir hıristiyanın hizmete alınması kabul edilecek bir hadise gibi gözükmemekteydi. Formül ise Bonneval'in İslâmiyet'i kabul etmesiydi. Nitekim Bonneval'in ihtida ederek Ahmed adını almasıyla mesele çözülmüş oldu. Bonneval İstanbul'a gelerek geri hizmetlerde çalışmaya başladı. Eski Humbaracı Ocağı'nı ıslah için seçilen Ahmed büyük bir başarı sağladı ve bundan sonra Humbaracı Ahmed Paşa olarak anıldı.¹ Humbaracı Ahmed Paşa modern yapılanmanın gereksinimi olan başarılı ve çağdaş Topçu Ocağı için gerekli matematik, geometri ve cebir gibi bazı derslerin öğretimiyle ilgilenmiştir.² Askerî alanlardaki faaliyetleri yanında dış işleri konularıyla ilgilenmiş, I. Mahmud'a devletin savunmasının askerî güce olduğu kadar ekonomik güce de dayandırılmasını tavsiye etmiştir. Bunlara ilâveten, top dökümhanesi, baruthane ve tüfek fabrikası kurdu. Ölümünden sonra çalışmaları evlâtlığı Milanolu Süleyman Ağa adındaki bir mühtedi tarafından sürdürüldü.³

III. Mustafa kendisinden önce başlatılmış olan ıslahatları devam ettirmiştir. Kendisi yenilik taraftarı olup özellikle askerî alanda Avrupa tarzı ıslahatlarda bulunmuştur.⁴ III. Mustafa döneminde askerî ıslahatlarla ilgili olarak göze çarpan en önemli şahıs Baron François de Tott'dür.⁵ II. Ferenc Rakoçi ile birlikte Türkiye'ye gelip daha sonra Fransa'ya yerleşen bir Macar soylusunun oğlu olarak 1733'te Fransa'da doğdu. Babası

1 Humbaracı Ahmed Paşa ile ilgili bilgileri XVIII. yüzyıl ıslahatları hakkında bilgi veren eserlerde bulmaktayız (bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1978, IV/1, s. 321-326; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 66-68; Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bilim, Teknoloji ve Sanayide Modernleşme Gayretleri", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, II [1998], s. 1-22).

2 bu konuda daha geniş bilgi için bk. Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Sahada Yenileşme Döneminin Başlangıcı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, I (1995), s. 209-225.

3 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 324-325; Berkes, *Çağdaşlaşma*, s. 67-68.

4 bu konuda daha fazla bilgi için bk. Berkes, *Çağdaşlaşma*, s. 76-85.

5 Tott Türkiye'deki görevi sırasında Osmanlı Devleti'nin başta kurumları olmak üzere iç ve dış politikası hakkındaki izlenimlerini kaleme almıştır (François de Tott, *Türkler ve Tatarlar Arasında* [çev. Reşat Uzmen], İstanbul 1996).

gibi askerliği tercih edip 1754'te teğmen oldu. Eniştesi olan Vergennes'in 1755'te Osmanlı Devleti'ne elçi atanmasıyla birlikte elçilik sekreteri sıfatıyla İstanbul'a geldi. Bu tarihten sonra birkaç defa farklı görevlerle Türkiye'de bulunan Tott, hem III. Mustafa hem de I. Abdülhamid dönemlerinde Osmanlı hizmetinde bilfiil çalıştı. Tott Tophane'yi ıslah ile ağır toplar yerine beygirlerle çekilebilen hafif toplar döktürdü. Özellikle Osmanlı-Rus savaşının şiddetlendiği sırada artan top ihtiyacını gidermek amacıyla Hasköy'de de modern bir top dökümhanesi kurulmasında öncü oldu. İstanbul ve Çanakkale boğazlarının savunmasını düzenleyerek Boğaziçi kalelerinin planlarını hazırladı; bu kalelerin inşalarına nezaret etti. Orduda kullanılan kayık köprü sistemlerinin tâdili ile top arabalarının şekillerinin değiştirilmesi işlerinde çalıştı. Ayrıca III. Mustafa Tott'a tersanede yeni gemi inşa ettirmiştir. Bunlardan başka Tott 1776'da Haliç'te tersane yanında bir hendesehâne açıp burada dersler verdi.⁶ Tott'un icraatlarından memnun olan Bâbîâli eski tedirgin ve şüpheli yaklaşımları bir kenara bırakarak, 1773'te ıslahat işini daha geniş bir alana yaymak amacıyla Fransa'dan yeni uzman ve teknisyenler getirilmesini talep etti. III. Mustafa Tophane'ye giderek top dökümlerine nezaret etmekte, bazan da top tâlimlerini takip ederek askerî alanda yapılan ıslahatları yerinde görmekteydi. Nitekim III. Mustafa döneminde Tott'un teşebbüsleri ile başlatılan ıslahatlar semeresini I. Abdülhamid zamanında verecektir. Artık 1770'li yılların başlarından itibaren Fransızlar'la başlayan, geçici süreler için yabancı uyruklu uzman ve teknisyenlerin Osmanlı hizmetinde istihdam edilmelerinin yolu açılmış oldu.⁷

6 Hendesehâne'nin bu dönemde mi yoksa daha sonra mı kurulduğu tartışma konusudur. Bazı kaynaklarda Humbaracı Ahmed Paşa'nın yeni düzenlediği Topçu Ocağı'nda Avrupaî tarzda matematik, geometri ve cebir derslerinin öğretilmeye başlamasının, bazılarında ise 1773 ve 1775 yılları temel alınmaktadır. Ancak en son yapılan araştırmada Hendesehâne'nin kuruluş tarihi olarak 1776 yılı kabul edilmektedir (bu tartışma için bk. Kaçar, "Yenileşme Dönemi", s. 217-219; ayrıca bk. a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, II [1998], s. 69-137, özellikle bk. s. 82-87).

7 Tott'un Osmanlı hizmetinde bulunuşu ve çalışmaları hakkında bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 342, 479-481; G. David, "Baron de Tott, François", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedi (DİA)*, V, 83-84.